

AD MEMORIAM

*Tanto nomini nullum
par elogium.*

*Historię swoją piszcie sami,
bo inaczej napiszą ją za was
inni i źle.*

Józef Piłsudski

*Як не я, тоді хто? Не
тепер, то коли?*

Іван Світличний

DOI: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2020.204175>

ВІРНІСТЬ УКРАЇНСЬКІЙ ДОЛІ І СЛОВУ. ОДЕСИТ. УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСОР ЄВГЕН МИКОЛАЙОВИЧ ПРИСОВСЬКИЙ

THE DEVOTION TO THE UKRAINIAN DESTINY AND WORD. ODESSA CITIZEN. UKRAINIAN PROFESSOR YEVGEN MYKOLAYOVYCH PRISOVSKYI

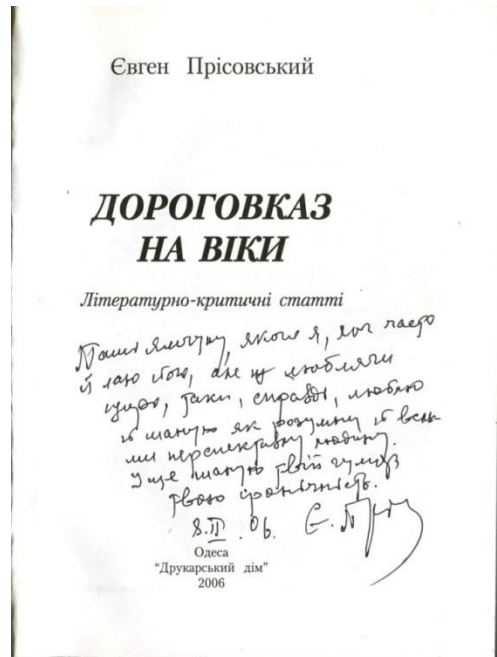
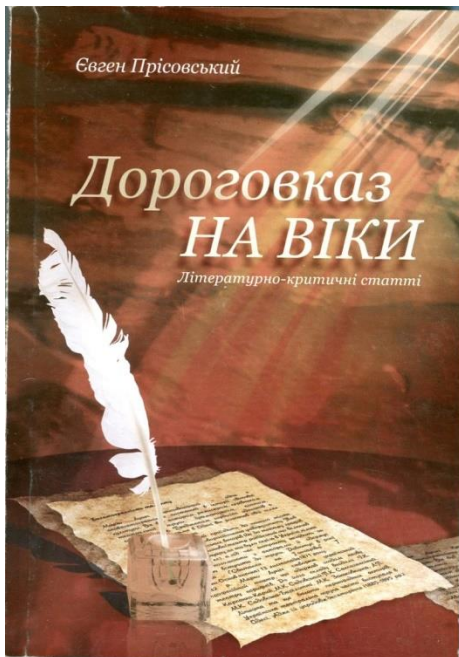
Павло Ямчук

кандидат філологічних наук, доктор філософських наук, професор, академік
АН ВО України, професор кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін
Уманського національного університету садівництва

(Умань, Україна)

e-mail: jatchuk1972@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4158-1641

Євген Миколайович Прісовський – постать в українському літературознавстві, театрознавстві, літературній та театральній критиці, вітчизняній одеситці, у філологічній науці загалом – знакова.

© Ямчук П., 2020

Одесит з діда-прадіда, він, як і весь його родовід, ніколи і ні за

яких обставин не зраджував вірності українській мові, літературі, культурі. Ніколи не зраджував Україні як такій. Під час мого учнівства розповідав мені такий епізод. Його батькові-залізничнику раз на рік давали безкоштовний квиток на потяг у будь-який кінець СРСР. Ще у 1920-х роках він вирішив помандрувати на Далекий Схід. Якийсь пасажир відчинив вікно. Утворився протяг. Батько Євгена Миколайовича українською мовою зауважив: «А лікарі не радять робити протяг». Відповідь була такою: «Буду я делать, что говорят какие-то дикари». Мудрий одесит-філософ, український професор Є. М. Прісовський щиро сміявся з цього вельми знакового епізоду. Мама майбутнього професора – одеситка теж ніколи не зраджувала українській мові і великій, ще й досі неосягненій, навіть в Україні, українській культурі, а дружина Євгена Миколайовича – Надія Дмитрівна, працюючи в одеських навчальних закладах, навіть у глухі антиукраїнські часи завжди настановляла дітей, своїх вихованців, любити рідне українське слово. Рідну мову. Рідну культуру. Важко їй це було? Без жодного сумніву, важко. А от наскільки важко – вже ніхто, окрім Господа Бога, ніколи не дізнається. Саме поборюючи повсякчасний опір і сприймаючи повсякденну тоталітарну реальність як чужу даність, Одеса, одесити й Україна загалом і змогли вистояти й вижити.

Для Євгена Миколайовича тоталітарно-щерицькі, принизливі для національної та просто звичайної людської гідності часи були такими, що йому на **десять** років затримали з погрозами виключення з партії («вовчий білет» та вигнання з університету) захист докторської дисертації, звинувативши в «абстрактному гуманізмі». І у звеличенні постаті поета, якого вчений насмілювався поставити вище, ніж закріплену в брежневській Конституції провідну роль комуністичної партії. «Хіба ви не знаєте, що у нас лише комуністична партія є лідером», – верещав на Євгена Миколайовича перший секретар Одеського обкому КПУ. Підвискували йому секретарі обкому і райкомів з ідеології. Євген Миколайович відповів їм з таким нищівним сарказмом, від якого недолугим партійним секретарям вищого й нижнього рангів стало не те що непереливки – їм стало млосно.

У професора Є. М. Прісовського, який нам викладав на II курсі історію української літератури II половини XIX ст. і драматургію періоду становлення театру корифеїв, я ще від студентства вчився мудрому ставленню до явищ і речей, дотепному слову. Про те, що в Івана Франка, окрім тих, що в радянській шкільній програмі містяться, є вже натеper мій улюблений твір «Не пора, не пора, не пора ...» та «Сойчине крило» (улюблений твір моєї Мами), я дізнався саме на лекціях Євгена Миколайовича. А «лайка» його, яку наводжу нижче у світлинах із подарованих мені книг, завжди була до мене дружньою, по-одеському емоційно-гумористичною. Головним було інше – дружня пошана з боку метра одеської гуманітарної науки до мене як до «розумної й вельми перспективної людини». Така оцінка, класиком висловлена, ніколи не забувається. Вона спонукає до повсякчасного виправдання такої високої оцінки ...

Рецензію на останню прижиттєву монографію Євгена Миколайовича Прісовського я написав майже одразу після того, як отримав з рук автора примірник книги. Прочитавши її одним подихом, сів до письмового столу, щоб зафіксувати в комп'ютері власні враження. Так і з'явилася пропонована нині читачеві студія. Написана ще за життя вченого, ця рецензія пройшла тернистий і непередбачуваний ані мною, ані самим Євгеном Миколайовичем шлях.

... Під час цих випробувань і боротьби я насмілюся запитати Євгена Миколайовича, вже добре знаючи про його важкохворе серце: «То, може, нам і не варто змагатися з ними? Це, зрештою, така дешиця у Вашому життєписі. Моя рецензія – це ж “а кляйне” порівняно з тим, що Ви вже зробили і ще зробите». Відповідь Професора була блискавичною і по-одеському влучною: «Паша! У моєму дворі на Спиридоньєвській жила сусідка – тьотя Роза. Щоліта вона купувала на Привозі багато черешень і вишень та варила з них варення. І коли її запитували, навіщо вам стільки, то вона неодмінно відповідала: “Це агроїсе підтримка на зиму”. Так от, твоя рецензія – це не “кляйне”, а “гроїсе”».

Раптовий відхід Євгена Миколайовича із земного буття в рідному йому Університеті, серед іншого, на моє глибоке переконання, також спричинений підступною *непублікацією*. Тож нехай нинішнє оприлюднення моєї статті стане даниною шани пам'яті щирого одесита-українця, вченого-літературознавця професора Євгена Миколайовича Прісовського та ще раз приверне увагу до його наукової, літературно-критичної та публіцистичної спадщини, тому що Дороговак професора Євгена Миколайовича Прісовського – не на минушість. Він справді на віки.

НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ПОЕТА

У науковому та літературному житті України нещодавно відбулася значна подія – побачила світ монографія «Творча індивідуальність поета» відомого українського вченого-літературознавця, критика, доктора філологічних наук, професора Є. М. Прісовського. Побачила світ в Одесі, яка ще від часів театру корифеїв, від творчого доробку Івана та Юрія Липів, від наукових шкіл академіка ВУАН М. Є. Слабченка, професорів А. В. Нездвідського, Г. А. Вязовського, В. В. Фашенка визнана як одна з культурних столиць справжньої елітарної української гуманітаристики. Столиці, менш відомої від Києва, Львова і навіть Харкова, але від того не менш впливової, не менш визначальної для розвитку загального духу національного світоосмислення, зокрема й світоосмислення літературно-образного, яке завжди потребувало адекватного відчитання в науковій та літературно-критичній галузі.

Євген Миколайович Прісовський належить до плеяди тих універсальних гуманітаріїв, які завжди сполучають у своїй творчій індивідуальності два погляди на мистецтво слова. Першим з них ми назвемо погляд зацікавленого доброзичливо-уважного й пристрасного літературного критика, завданням якого є безнастанне відстежування особливостей літературного процесу, подання зацікавленого, а отже, неординарного критичного відгуку на яскраві й визначні його явища. Другим, але лиш номінативно, не за значенням, вважаємо погляд професора Є. М. Прісовського на літературу як на об'єкт наукового дослідження, на об'єкт прискіпливого вивчення та встановлення закономірностей її жанрово-видового функціонування в системі української науки про внутрішній світ людини. Особливо такий органічний синтез наукового і критичного начал є актуальним сьогодні, в добу постмодерну, коли зміщення усталених дефініцій набуло особливо значних масштабів, а категорія сумніву поступово поглинає інші типи оцінювання явищ.

Саме тому зараз, у цю епоху потрібно дистанціюватися від минулого, водночас не зневажаючи й нагальних потреб сьогодення, і спробувати на новому етапі, не відкидаючи попередньо набутого, інтелектуального досвіду, подати ясну і просту для повсякденної рецепції картину ситуації в українській

літературі доби межі століть щойно окресленим завданням, адже в центрі уваги в ній знаходяться «індивідуальний стиль, метод, світогляд як складові частини творчої індивідуальності». Естетична природа літератури, отже, є об'єктом постійної уваги автора монографії, а її трансформації простежуються крізь призму особливої сфери художньої творчості. Крізь призму поетичної візії. Поезія є не лише явищем мистецтва, але й формою особливого, від серця до серця, безпосереднього спілкування автора і читача, автора і доби, автора та вічності. Саме тому, напевне, сфера поезії потребує особливого погляду, а літературно-критичне й наукове осмислення також становить особливу сферу літературознавства як галузі національної гуманітаристики.

У монографії професора Є. М. Прісовського цій суттєвій проблемі приділено всеосяжну увагу, оскільки в рецензованій праці синтезується теоретичне вивчення проблематики й усебічний аналіз проблемно-тематичного поля творчості конкретного митця. Міркуючи над творчими феноменами П. Тичини, Л. Первомайського, А. Малишка, Д. Павличка, автор дослідження передусім звертає увагу на проблему органічного взаємоднання творчої поетики та громадянської позиції. Він зазначає, що поети по-справжньому світового масштабу незмінно демонстрували у своєму творчому світі «зразки громадянської й поетичної “симфонічності”», зразки тієї людської й мистецької багатогранності й цільності, яка «дається не всім художникам, зразки нерозривної єдності світоглядних і творчих художніх засад».

Проблема єднання громадянського й загальнолюдського, національного й виразно-особистісного, індивідуального є однією з провідних у літературознавчо-науковому та літературно-критичному доробку Є. М. Прісовського. Це не данина тимчасовому сьогоденню, а достеменний факт інтелектуальної біографії Євгена Миколайовича. Це його дослідницьке кредо. У радянські часи таку його позицію незмінно тарували з високих трибун як прояв «абстрактного гуманізму». Або ще гірше – як прояв «українського буржуазного націоналізму». І на довгих десять років відтермінували захист давно написаної докторської. Можливо, й не годилося б про це згадувати в рецензії на монографію, але без цієї згадки про генезу поглядів, засновану на принципах гуманізму та патріотизму, дослідницька позиція вченого проявилася б менш конкретно, менш яскраво, оскільки відчуття її незмінності в тоталітарному минулому робить більш певними орієнтири для сьогодення і стратегій побудови майбутнього.

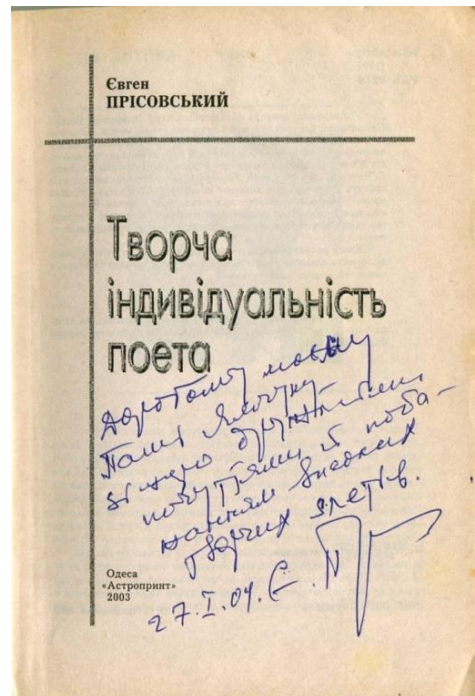
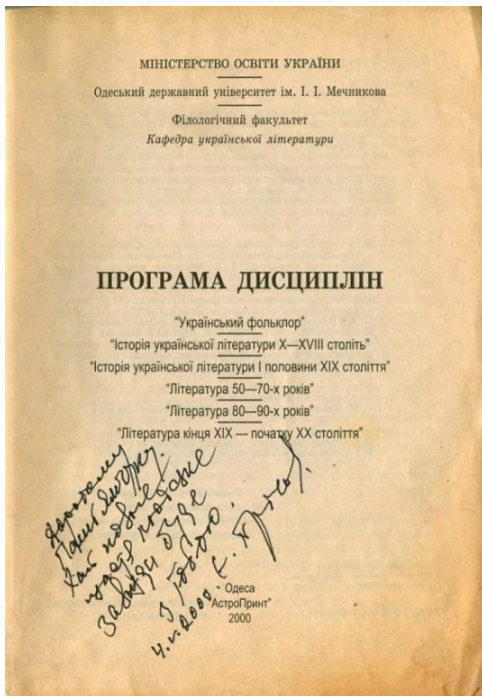
Міркуючи про теоретичну основу монографії «Творча індивідуальність поета» як ще одну провідну її рису, вкажемо на органічне поєднання кращих надбань літературознавчих шкіл попередніх десятиліть із новим поглядом на такі базисні поняття теорії літератури, як індивідуальний стиль, метод, світогляд як складові частини творчої індивідуальності. Осмислюючи ґрунтовні праці в контексті окресленої проблематики, учений не оминає й полемічних моментів. Важливою частиною дослідження є й наукова дискусія, подання аргументованих і виважених доказів на користь власної концепції.

Зокрема, розмірковуючи про сутність індивідуального стилю, професор Є. М. Прісовський доказово заперечує можливість надмірного розширення цієї категорії до меж методу і подає власне чітке розуміння цього ключового щодо індивідуальної поетики автора чинника: «стиль – це властиві письменнику проблемна зацікавленість, ідейно-тематична спрямованість, композиційні родові і жанрові симпатії, що реалізуються через своєрідну систему

зображальних і виражальних засобів, через вироблену автором своєрідну мовну систему».

Не менш аргументованою є й подана дослідником дефініція поняття «творча індивідуальність»: «Творча індивідуальність – це єдність світогляду, індивідуального стилю письменника. Це художник у його взаєминах з епохою, з його концепцією людини, з концепцією минулого, сучасного й майбутнього... це художник з його проблемними ідейно-тематичними інтересами, з його системою образів». Слід зауважити, що в літературознавчій науці ці категорії є, на наш погляд, одними з таких, що найскладніше піддаються чіткому теоретичному розмежуванню. Це, зокрема, засвідчує й дискусійність питання. Ще складніше – подати їх загальнозрозуміле тлумачення, що в новонасталу добу є, знову ж таки, на наш погляд, не вадою, а перевагою.

Глибина осягнення професором Є. М. Прісовським феномену творчої індивідуальності поета не залишає жодних сумнівів: перед ученим-літературознавцем, перед зацікавленим літературним процесом читачем постала панорамна праця, яка не може не збагатити не лише царину новітнього літературознавства, а й увесь європейський соціально-гуманітарний дискурс, що й дотепер містить чимало білих плям і лакун.

Подано до редакції 17.12.2019 року
Прийнято до друку 12.01.2020 року